

Kateryna Szeptycka

**Drzewo rajske a drzewo krzyża
Otwarcie na symbolizm biblijny**

Lublin 2020

Drzewo rajske a drzewo krzyża

Tło historyczne

Księga Rodzaju pierwsza księga Biblii (hebr. בראשית *Bereszit* (od pierwszych słów Na początku), mówi o tym, jak Bóg stworzył świat, człowieka i drzewo, z którego nie wolno było jeść. Tłumaczenie jakiegos tekst napisanego w obcym języku zawsze wiąże się z pewnym napięciem i trudnościami. Rodzi bowiem problem wyboru pomiędzy wiernością oryginałowi a wymogom języka, na jaki dokonywany jest przekład. Trudność ta ujawnia się szczególnie przy tłumaczeniu utworów starożytnych, takich jak literatura biblijna. Przy pracy nad Biblią mamy do czynienia nie tylko z innym językiem, ale odmienną kulturą i mentalnością, która stoi za tekstem. Prawdziwe jest więc powiedzenie, że każdy przekład jest w pewnym stopniu interpretacją¹.

Drzewo rajske (עץ טוב הדעת *heb.*) drzewo rosnące wewnątrz Edenu, którego owoców pierwszym rodzicom, Adamowi i Ewie, nie wolno było jeść. Hebrajskie słowo „jada” (אָד) przetłumaczone zostało jako „poznanie”. Czasownik ten ma jednak szersze znaczenie i oznacza nie tyle „poznać coś”, ale „zapanować nad czymś”, „opanować coś”. Tekst Księgi Rodzaju nie mówi nam, że Adam i Ewa poznali dobro i zło, ale zapanowali nad nim, samemu chcąc decydować o tym, co właściwe². W Księgi Rodzaju czytamy: „Na rozkaz Pana Boga wyrosły z gleby wszelkie drzewa miłe z wyglądu i smaczny owoc rodzące oraz drzewo życia w środku tego ogrodu i drzewo poznania dobra i zła” (Rdz 2:9). W innych fragmentach Pisma Świętego drzewo rajske dostarcza sposobu przedłużenia życia (Prz 3:16-18)³. Te drzewa i zerwany przez kobietę owoc jednego z nich stają się ośrodkiem dramatycznych wydarzeń, o których piszą teologiczne, filozoficzne, kulturoznawcze i historyczne interpretację zasadniczych momentów ludzkiej egzystencji. Z tego momentu, z momentu początku grzechu, mówimy o pochodzeniu zła, cierpienia, śmierci⁴.

Teologiczne znaczenie

Drzewo rajske, które miało dać szczęście jego odebrało. Św. Paweł w liście do Rzymian pisał: gdzie wzmógł się grzech tam jeszcze obficiej rozlała się łaska. Bóg zawsze ma ostatni głos. W przyszłości drzewo, które miało dać nieszczęście, miało przynieść śmierć, przyniosło życie. Jakie drzewo? Chodzi o drzewo krzyża. Tradycje rabinistyczne z II w. p. n. e. podają, że na miejscu śmierci Jezusa, w Jerozolimie, znajdował się biblijny Eden, a w miejscu, w którym wyrosło drzewo krzyża znajduje się grób Adama. Pęknięcie skały i trzęsienie ziemi w momencie śmierci Jezusa,

¹ P. Gonisewski, *Żydowskie rozumienie Biblii na przykładzie księgi Bereszit Pardes Lauder*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 15 (2010), s. 224.

² Por. M. Wojciechowski, *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, Częstochowa 2005, s. 8.

³ Por. J. Walton, *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii hebrajskiej*, Warszawa 1997, s. 13.

⁴ Por. K. Termińska, *Dendrokologia biblica. Studium ekologiczne*, „Studia i materiały CEPL w Rogowie” 4 (2011), s. 91.

które opisuje Ewangelista Mateusz wskazuje dokładnie, gdzie znajdował się krzyż. Krople krwi zbawiciela, spadały, więc na grób Adama. Dlatego pod wieloma krzyżami, które widzimy w kościołach, czy naszych domach znajduje się czaszka, to nie symbol śmierci, to czaszka Adama, którego krew zbawiciela przywróciła do życia. Dziś Ewangelia wg św. Marka ukazuje nam Jezusa, który wychodzi na pustynię, a wokół Niego gromadzą się zwierzęta i aniołowie. (Mk 1:12-13 „Zaraz też Duch wyprowadził Go na pustynię. Czterdzieści dni przebył na pustyni, kuszony przez szatana. Żył tam wśród zwierząt, aniołowie zaś usługiwali Mu”). Przypomina to trochę Ogród Rajski, gdzie było mnóstwo zwierząt i zapewne aniołów. Jezus swoją osobą przywraca raj na ziemi. W jaki sposób? Poprzez trud podejmowany na pustyni, bierze zmaganie człowieka na siebie. Skoro, więc przez to wydarzenie Bóg przywraca raj to o ile bardziej przywraca je przez śmierć Jezusa⁵. Utrwalona zostaje w chrześcijaństwie tradycja wśród wiernych „naśladowania krzyża”, wynikająca z faktu, że skazani na ukrzyżowanie musieli sami zanieść „drzewo męki” na miejsce kaźni. Zgodnie z sugestią Pawła Apostoła, „naśladowanie krzyża” służyło pojednaniu człowieka z Bogiem. Krzyż stając się znakiem pojednania ze Stwórcą, stawał się zarazem znakiem pokoju, znakiem mocy Bożej⁶. Jezus Chrystus ofiarowuje Siebie, by poprowadzić człowieczeństwo do życia wiecznego. Krzyż jest swego rodzaju odrodzeniem rajskiego drzewa i symbolem ponownego przymierza z Bogiem⁷.

Ks. prof. dr hab. Antoni Tronina uważa, że chrzest i monstancja są liturgicznymi i artystycznymi nawiązaniem do biblijnej idei drzewa życia, kojarzenie z drzewem rajskim. Ks. Profesor zaznacza, że chodzi o wstrzelenie się w pewną niszę teologii krzyża, ukazanie jej przede wszystkim w perspektywie Paschy Chrystusa⁸. Dla chrześcijan jedność obu Testamentów jest ważną kwestią. To jest przekonanie, że za mnogością ksiąg wraz z ich teologiami i formami literackimi stoi jeden Bóg, objawiający się w Starym i Nowym Testamencie. Dlatego porównanie rajskiego drzewa i drzewa krzyża jest absolutnie teologicznie zgodne z nauczaniem. Przypominamy sobie że Księga Rodzaju nazywa się więc w Biblii Hebrajskiej *Bereszit*, „Na początku”. Idąc tym śladem widzimy aluzję z Nowym Testamentem, gdzie, mielibyśmy więc w Ewangelii Janowej drugą księgę o tym samym tytule, drugą Księgę „Na początku”. Wyrażenie które rozpoczyna Ewangelię wg św. Jana- przymkowie *ἐν ἀρχῇ* – „na początku”. Egzegeci wskazują na Ewangelii Jana, na opis męki i zmartwychwstania Jezusa, gdzie powtórzą się motywy z opisu stworzenia świata: ogród, nowy Adam, tchnienie życia i pierwszy dzień tygodnia dopełniający dzieło stwórcze⁹.

⁵ M. Głogow, *Kazanie pasyjne-drzewo raju*, <http://www.mikolajglogow.pl/Kazanie%20pasyjne%20-%20drzewo%20z%20raju.pdf> [05.05.2020].

⁶ Por. W. Mokry, *Krzyż-zwycięskie drzewo życia*, „Horyzonty Krakowskie” 7-8 (1998), s. 3.

⁷ Por. *Symbolika drzewa życia*, <https://olamundo.pl/symbolika-drzewa-zycia/> [05.05.2020].

⁸ Por. A. Tronina, *Drzewo życia w rajskim ogrodzie. Biblijne korzenie mistyki krzyża*, Częstochowa 2017, s. 473.

⁹ Por. Ł. Popko, *Mądrościowe teksty o stworzeniu świata w interpretacji prologu Ewangelii Janowej*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 1 (2018), s. 27-28.

Symboliczna interpretacja

Według A. Klawek drzewa rajske mają znaczenie symboliczne. „Drzewo żywota” może symbolizować jedynie nieśmiertelność ciała, przyrzeczoną warunkowo naszym prarodzicom (Apoc. 2: 7, 22, 19). Ks. Hauret wyraźnie tłumaczy, jakie znaczenie ma „Drzewo poznania dobrego i złego”: drzewo to symbolizuje przykazanie Boże. Natomiast w mistyce hebrajskiej „Drzewo poznania dobrego i złego” symbolizuje Boga. Myśl i idea ta w różnej formie bywa wypowiedziana. Drzewo to („Drzewo poznania dobrego i złego”) jest olbrzymie, rozłożyste i niebotyczne. Dodawany przypis, że w jego konarach gnieździ się ptactwo niebieskie, pod nim zaś gromadzą się, szukając cienia i ochłody, wszelkiego rodzaju stworzenia, zwierzęta, posiadające moc. „Drzewem poznania dobrego i złego” zatem w mistyce hebrajskiej jest Bóg, do którego prowadzi podwójna droga, tak droga dobrego, jak i droga złego. Ci dwie drogi stoą w koniecznym moralnym związku z Bogiem. I Bóg jest najwyższą i ostateczną Zasadą i Normą, rozstrzygającą i orzekającą, która z dwóch dróg jest dobra, a która zła; pośredniej drogi nie ma. Bóg, jako najwyższa i wiekuista Norma i Zasada dobrego i złego, cnoty i grzechu¹⁰.

Związek drzewa rajskego z istotą Boską bywa jednak bardziej bezpośredni. W wielu mitach narodowych bóg umiera, a z jego obumierającego ciała wyrasta drzewo życia lub roślina, które są podstawowym dla danej kultury źródłem pokarmu. W legendach, mitach spotykamy na Bliskim Wschodzie i w świecie egejskim fakt przedstawienia Boga przy drzewie życia lub źródle życia. Taki porównania były rozpowszechnione. Drzewa i źródła życia w tych legendach strzeżone były przez potwory, smoki, gryfy i inne stwory podobnej proveniencji, których zadaniem było uniemożliwienie uzyskania dostępu do życiodajnej mocy. W chrześcijaństwie również Chrystus ofiarowuje siebie, by poprowadzić ludzi do życia wiecznego. Krzyż jest swego rodzaju odrodzeniem rajskego drzewa i symbolem ponownego przymierza z Bogiem¹¹. Krzyż stał się symbolem łączącym niebo z ziemią. Punkt skrzyżowania świata duchowego z naszej rzeczywistością, kształt krzyża symbolizuje zespolenie takich przeciwieństw, jak: wschód i zachód, północ i południe, ciemność i światło, śmierć i życie. Krzyż wskazuje także na łączące go więzi z takimi wertykalnymi symbolami, jak góra, drabina, pomost, a zwłaszcza drzewo. Warto powiedzieć, że krzyż w państwie starożytnego Rzymu oznaczał miejsce kaźni. Tak krzyż poprzez śmierć ukrzyżowanego i zmartwychwstałego Chrystusa stał się znakiem zwycięstwa. Śmierć Boga-Człowieka uświęciła krzyż.

Przesłanie dla współczesnych chrześcijan Jeżeli ktoś czuje, że życie jest taką pustynią, a może duchowo już umarł to lepiej popatrzeć na Jezusa przyglądać się mu często. To wydarzenie w

¹⁰ A. Klawek, *Drzewa u rzeka w ogrodzie Eden w świetle egzegezy mistycznej hebrajskiej*, [b.m.w].

¹¹ Por. *Symbolika drzewa życia*, <https://olamundo.pl/symbolika-drzewa-zycia/> [05.05.2020].

Edenie nie zakończyło się na dialogu z wężem. zerwaniem owocu. W Księdze Rodzaju (Bereszit) czytamy tak: „Wtedy niewiasta spostrzegła, że drzewo to ma owoce dobre do jedzenia, że jest ono rozkoszą dla oczu i że owoce tego drzewa nadają się do zdobycia wiedzy. Zerwała zatem z niego owoc, skosztowała i dała swemu mężowi, który był z nią: a on zjadł. A wtedy otworzyły się im obojgu oczy i poznali, że są nadzy; splekli więc gałązki figowe i zrobili sobie przepaski.” (Rdz 2: 6-7)

Tutaj dostrzegamy wyraźny udział człowieka. Wzrok, w ogóle zmysły pobudziły Ewę do grzechu. Jakie, więc należy znaleźć antidotum? Trzeba skupić wzrok na męce Pana, bo przez nią Pan przywraca raj na ziemię. Matka Teresa z Kalkuty w swoich pismach podkreślała, by codziennie rano całować krzyż, by przytulać się do niego i zgadzać się na niego. A przed wyjściem do ubogich wraz z całą wspólnotą przez godzinę adorowała najświętszy sakrament. Ewa straciła raj, bo nie opanowała wzroku, skupiła się na drzewie, chcecie odzyskać raj? Patrz na mękę Pana, adoruj Go i spożywaj owoce z drzewa życia. Kościół proponuje nabożeństwa Droga krzyżowej, Gorzkie Żale, adorację krzyża. Bóg otwiera przed Tobą o wiele więcej. Możesz patrzeć na owoc, którym jest Jezus, ba możesz się nim Karmić. Karm się często Eucharystią. Ona przywraca w Twoim sercu raj. Na nowo kwitnie w Tobie ogród. Tuż po grzechu Bóg szukał Adama, tak jakby powtarzał się ich codzienny rytuał, gdy razem spacerowali, trzymając się za dłonie. Zapewne miałeś w swoim życiu taki moment, kiedy trzymałeś Boga za rękę i spożywałeś owoce z drzewa życia. Pielgrzymka, oaza, szczególnie zapamiętana adoracja, wyjazd do Częstochowy, może był w Twoim życiu taki okres zakochania Bogiem, trzymaliście się za ręce. Ale przyszedł moment, kiedy życie po prostu cię przygniotło, chcesz wrócić do początku, ale za bardzo nie wiesz jak. Zawsze ilekroć chcemy coś zmienić trzeba wrócić do początku, a gdzie jest mój początek?¹²

¹² M. Glogow, Kazanie pasyjne-drzewo raju, <http://www.mikolajglogow.pl/Kazanie%20pasyjne%20-%20Odrzewo%20z%20raju.pdf> [05.05.2020].

Bibliografia

Glogow M., *Kazanie pasyjne-drzewo raju*, <http://www.mikolajglogow.pl/Kazanie%20pasyjne%20-%20drzewo%20z%20raju.pdf> [05.05.2020].

Gonisewski P., *Żydowskie rozumienie Biblii na przykładzie księgi Bereszit Pardes Lauder*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 15 (2010).

Klawek A., *Drzewa u rzeka w ogrodzie Eden w świetle egzegezy mistycznej hebrajskiej*, [b.m.w].

Mokry W., *Krzyż-zwycięskie drzewo życia*, „Horyzonty Krakowskie” 7-8 (1998).

Popko Ł., *Mądrościowe teksty o stworzeniu świata w interpretacji prologu Ewangelii Janowej*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 1 (2018).

Symbolika drzewa życia, <https://olamundo.pl/symbolika-drzewa-zycia/> [05.05.2020].

Termińska K., *Dendrokogia biblica. Studium ekolingwistyczne*, „Studia i materiały CEPL w Rogowie” 4 (2011).

Tronina A., *Drzewo życia w rajskim ogrodzie. Biblijne korzenie mistyki krzyża*, Częstochowa 2017.

Walton J., *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii hebrajskiej*, Warszawa 1997.

Wojciechowski M., *Pochodzenie świata, człowieka, zła*, Częstochowa 2005.